

الگوی نظری امام خمینی در سیاست خارجی

دکتر محمد محمودی کیا

عضو هیأت علمی، پژوهش‌کننده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی

معاونت پژوهشی

پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی

وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)

۱۳۹۷

سرشناسه: محمودی کیا، محمد، ۱۳۶۳ -
عنوان و نام پدیدآور: الگوی نظری امام خمینی در سیاست خارجی / محمد محمودی کیا؛ ویراستار اعظم سلیمانی؛ [به سفارش] معاونت پژوهشی پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی وابسته به موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی، معاونت پژوهشی، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۲۲۲ص: جدول، نمودار.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۹۸۶-۸۹-۲: ۳۳۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص: ۲۱۲-۲۲۲.

موضوع: خمینی، روح الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸. — دیدگاه درباره روابط بین المللی

موضوع: Khomeyni, Ruhollah, Leader and Founder of IRI -- Views on international relations

موضوع: خمینی، روح الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸. — دیدگاه درباره روابط خارجی

موضوع: Khomeyni, Ruhollah, Leader and Founder of IRI -- Views on foreign relations

موضوع: رابط بین المللی

موضوع: International relations

شماره افزوده: پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی. معاونت پژوهشی

رده بندی کنگره: ۷۱۳۹۷ الف ۸۶/۵/۱۵۷۴/۵ DSR

رده بندی دیسی: ۴۲

شماره کتابشناسی سی: ۰۰۸۰

کد/م ۲۱۱۴

پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی وابسته به موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)

الگوی نظری امام خمینی در سیاست خارجی

نویسنده: دکتر محمد محمودی کیا

مدیر آماده سازی: سید محمد حسینی

ویراستار: اعظم سلیمانی

صفحه آرای و طرح جلد: زهرا شیرخانزاده

ناشر: معاونت پژوهشی، انتشارات پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی

قیمت: ۳۳۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۹۸۶-۸۹-۲

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: ۱۳۹۷

لیتوگرافی، چاپ، صحافی: مؤسسه چاپ و نشر عروج

مراکز پخش:

فروشگاه شماره یک: خیابان انقلاب، بین ۱۲ فروردین و فخررازی، پاساژ ظروفچی

تلفن: ۶۶۴۹۳۰۸۱

دورنگار: ۶۶۴۰۰۹۱۵

فروشگاه شماره دو: خیابان انقلاب، چهار راه حافظ

تلفن: ۶۶۷۰۱۲۹۷

تلفن: ۶۶۴۰۴۸۷۳

امور نمایندگی ها و نمایشگاه ها

تلفن: ۶۶۴۸۹۱۶۰

امور سفارشات و بازرگانی

فروشگاه مجازی مؤسسه عروج

www.roujpub.com

نشانی: اتوبان تهران - قم، قبل از عوارضی، حرم مطهر امام خمینی، پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی

http://www.ri-khomeini.ac.ir : تارنما

info@ri-khomeini.ac.ir : پست الکترونیکی

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
	فصل اول: چهارچوب مفهومی
۱۲	مقدمه
۱۶	چهارچوب مفهومی
۱۶	گفتار نخست: «نظریه انتقادی سیاست خارجی»
۲۰	الف) مبانی نظری نظریه انتقادی سیاست خارجی
۲۲	هستی‌شناسی
۲۵	معرفت‌شناسی
۲۸	روش‌شناسی
۳۳	انسان‌شناسی
۳۵	ب) الگوی بازیگر در نظریه انتقادی سیاست خارجی
۳۹	ج) نظریه انتقادی و منطق اقدام در سیاست خارجی
۴۲	د) رهایی‌بخشی؛ مفهوم کانونی الگوی سیاست خارجی انتقادی
۴۸	گفتار دوم: نظریه سیاست خارجی هنجاری
۵۲	الف) مبانی نظری الگوی سیاست خارجی هنجاری
۵۲	هستی‌شناسی
۵۳	معرفت‌شناسی
۵۳	روش‌شناسی
۵۵	ب) الگوی بازیگر
۵۷	گفتار سوم: سنتز نظری الگوی سیاست خارجی «انتقادی هنجارگرا»
۵۷	الف) مبانی نظری
۵۸	هستی‌شناسی
۵۹	معرفت‌شناسی
۶۰	روش‌شناسی
۶۰	انسان‌شناسی
۶۱	ب) الگوی بازیگر

- ۶۲ ج) منطق اقدام
- ۶۳ د) دال کانونی سیاست خارجی
- ۶۳ جمع‌بندی
- ۶۶ فصل دوم: نظریه سیاست خارجی امام خمینی
- ۶۶ مقدمه
- ۶۷ گفتار نخست: محدودیت‌های نظری پیش‌روی الگوی سیاست خارجی امام خمینی
- ۶۷ الف) محدودیت ناشی از ماهیت نظریه‌های روابط بین‌الملل
- ۶۹ ب) محدودیت ناشی از ماهیت انقلابی نظام جمهوری اسلامی
- ۶۹ ج) محدودیت ناشی از ماهیت اسلامی نظام سیاسی
- ۷۱ گفتار دوم: مری نظریه رهیافت سیاست خارجی امام خمینی
- ۷۱ الف) معرفت‌نامه
- ۷۴ ب) روش‌شناسی
- ۷۶ ج) هستی‌شناسی
- ۸۲ د) انسان‌شناسی
- ۸۵ گفتار سوم: رویکرد امام خمینی به سیاست خارجی: انتقادی و هنجارگرا
- ۸۵ وجه هنجاری سیاست خارجی امام خمینی
- ۸۷ هنجار یا ارزش‌های مشروط در حوزه سیاست خارجی
- ۸۷ هنجارهای مطلق در سیاست خارجی
- ۸۷ هنجارهای مطلق غایت‌گرا در سیاست خارجی
- ۸۸ گفتار چهارم: عناصر الگوی سیاست خارجی هنجاری و انتقادی امام خمینی
- ۸۸ الف) الگوی بازیگر
- ۸۸ ملت‌ها؛ بازیگران اصلی
- ۹۰ دولت‌های ملی
- ۹۱ سازمان‌های بین‌المللی
- ۹۳ ساختار نظام بین‌الملل
- ۹۸ ب) آرمان‌گرایی واقع‌بینانه؛ منطق اقدام در سیاست خارجی
- ۱۰۴ ج) سیاست خارجی رهایی‌بخش از دیدگاه امام خمینی
- د) مبنا و چگونگی راهبردهای تصمیم‌سازی و اقدام در عرصه سیاست خارجی در اندیشه

۱۰۹	امام خمینی
۱۱۱	رویکرد امام خمینی به سیاست خارجی: ارزشی - اخلاقی و انتقادی
۱۱۱	وجه ارزشی - اخلاقی نظریه سیاست خارجی امام خمینی
۱۱۳	وجه انتقادی سیاست خارجی امام خمینی
۱۱۴	واقع‌نگری آرمان‌خواهانه به مثابه راهنمای تصمیم‌گیری در عرصه سیاست خارجی
۱۱۷	راهبردهای تصمیم‌سازی و اقدام در الگوی عملی سیاست خارجی امام
۱۱۷	راهبرد صدور انقلاب (راهبرد دعوت)
۱۲۰	راهبرد فراملی‌گرایی (بین‌الملل‌گرایی اسلامی)
۱۲۳	راهبرد جهادی - ضد سلطه‌گرایی
۱۲۷	راهبرد عدم تعادلی
۱۲۹	راهبرد عدالت‌گدیزی بین‌المللی
۱۳۰	جمع‌بندی
	فصل سوم: الگوی سیاست خارجی انتقادی و محاسبات از مقایسه تا بازطراحی
۱۳۴	مقدمه
	گفتار نخست: بررسی مقایسه‌ای الگوی سیاست خارجی امام خمینی با الگوی سیاست خارجی
۱۳۵	انتقادی هنجارگرا
۱۳۵	الف) مبانی نظری
۱۳۵	هستی‌شناسی
۱۳۸	روش‌شناسی
۱۴۱	معرفت‌شناسی
۱۴۶	انسان‌شناسی
۱۴۸	ب) بررسی مقایسه‌ای دو رویکرد از حیث میزان خصلت هنجاری و انتقادی
۱۵۷	ج) ماهیت قدرت در نظام بین‌الملل
۱۵۹	د) منطق اقدام
۱۶۳	ه) الگوی بازیگر
۱۶۹	و) سیاست خارجی رهایی‌بخش از نظر گاه امام خمینی و سیاست خارجی انتقادی هنجارگرا
۱۷۷	جمع‌بندی
۱۷۸	گفتار دوم: بازطراحی الگوی سیاست خارجی انتقادی هنجارگرا در اندیشه امام خمینی

۱۸۱	الف) الگوی عدم تعهد گرایی ملت محور
۱۹۰	ب) الگوی آرمان گرایی امت محور
۱۹۶	ج) الگوی آرمان گرای امت - ملت محور
۲۰۱	جمع بندی
۲۰۳	نتیجه گیری
	منابع و مأخذ
۲۱۲	منابع فارسی
۲۱۸	منابع لاتین

پیشگفتار

بی تردید یکی از نشانه‌گذارترین مؤلفه‌ها در تعیین خط‌مشی و اصول کلی در عرصه کنش سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، جهان‌نگرش و دیدگاه‌های بنیان‌گذار فقید انقلاب اسلامی، امام خمینی، نسبت به آن است. از همین رو، اصول بنیادین و راهبردهای کلان سیاست خارجی همچون قاعده فقهی نفی سبیل، اصل نه شرقی - نه غربی، صدور انقلاب، بین‌المللی‌گرایی اسلامی، عدم تبعیض‌گرایی جهانی، نظم امت‌محور و... به شدت تحت تأثیر قرائت امام خمینی از آن قرار دارد و همین مواضع، موجب چرخشی اساسی در سمت‌گیری‌های سیاست خارجی ایران نسبت به نظام سیاسی ماقبل آن شده است.

در واقع، هرچند ایران در دوران قبل از پیروزی انقلاب اسلامی و در جهان قطبی شده وقت، در اردوگاه غرب قرار داشت و هم‌پیمانی راهبردی برای بلوک غرب تلقی می‌شد، اما با پیروزی انقلاب اسلامی و طرح شعار «نه شرقی - نه غربی» از سوی امام، انقلاب اسلامی، شیوه و راهبرد مستقلی را در سمت‌گیری‌های سیاست‌گذارانه خود در حوزه سیاست خارجی برگزید که این اصول علی‌رغم تغییر در نظم جهانی، همچنان به عنوان هسته سخت رفتار سیاست خارجی ایران محسوب می‌شوند.

بررسی آراء و اقدامات عملی امام در حوزه سیاست خارجی حاکی از تفوق تأثیر

دو ویژگی ارزش محوری و انتقادگرایی است. چنانچه ایشان با تأکید بر مفاهیمی چون استکبار، استضعاف، اخلاق محوری، ستم‌ناپذیری و... ضمن نقد نظم کنونی نظام بین‌الملل و بالتبع ساختار، رویه و اصول حاکم بر آن، سعی در ارائه نظم گفتگمانی نوینی مبتنی بر اصول اخلاقی و هنجارهای جهان‌شمولی دارند که بر پایه آن روابطی صلح‌آمیز و به دور از سلطه‌گری امکان‌پذیر می‌شود.

از سوی دیگر، هم‌زمان با پیروزی انقلاب اسلامی و به‌ویژه با آغاز دهه ۱۹۹۰، به دنبال وقوع بحران در نظریه‌های اثبات‌گرایی روابط بین‌الملل در حوزه تحلیل، تبیین و پیش‌بینی مسائل جدید جهانی، زمینه برای یک گذار نظری از منظر معرفت‌شناسانه و روش‌شناسانه فراهم شد که در نتیجه، زمینه لازم برای شکل‌گیری نظریات نوینی چون نظریه انتقادی و هنجار، روابط بین‌الملل فراهم گردید که این تغییرات نیز به فهم نظری دیدگاه‌های انتقادی و هنجارگرایی ایران در دوره جدید کمک شایانی کرد.

به عنوان مثال، هم‌زمان با پایان افش حنگ جهانی دوم و در نتیجه بروز دگرگونی در ساختار نظام بین‌الملل، شاهد ظهور الگوهای جدیدی از توسعه‌طلبی، هژمونیک‌گرایی و ادغام‌سازی کشورهای جهان توسط قدرت‌های بزرگ و بیشینه‌خواه جهان هستیم که برای تحقق اهداف خود از جلوه‌هایی از سلطه‌گرایی به منظور یک‌دست کردن نظام جهانی بهره می‌گیرند که این جهان‌گرایی در اعمال محدودیت بر آزادی عمل دیگر جوامع و به زیر سلطه درآوردن آنها بروز و ظهور می‌یابد. واقعاً، ساختار نظام بین‌الملل موجود با هدف بیشینه‌سازی منافع قدرت‌های سلطه‌گر جهانی به استضعاف دیگر ملل جهان، به خدمت دارندگان قدرت هژمون در این نظام گرا می‌شود.

در مقابل این جریان و به سبب عوامل متعددی چون قابلیت انسان‌ها برای ساختن آینده خود از طریق اراده و آگاهی، خودمختاری (آزادی عمل) و نیز توانایی و رغبت او برای رهایی از ساختارهای سلطه و سرکوب و نیز الغای بسترها و بافت‌های اجتماعی محدودیت‌ساز و زمینه‌ساز بی‌عدالتی از طریق بازتعریف و صورت‌بندی مجدد عدالت و برابری در نظام بین‌الملل، زمینه برای طرح رهیافت نظری نوینی در عرصه سیاست جهانی

فراهم شد. لذا، تحقق آرمان «رهایی» مستلزم و متضمن اصلاحات سیاسی، اجتماعی و اخلاقی در جامعه داخلی و بین‌المللی از طریق برچیدن نظم و نظام بین‌المللی مستقر دانسته می‌شود. این نظریه جدید که برخوردار از عناصر و رویکردهای ارزشی و هنجاری بسیاری است را «نظریه انتقادی» روابط بین‌الملل نامیده‌اند که می‌توان از آن به‌عنوان الگوی عمل در عرصه سیاست خارجی نیز بهره گرفت.

در واقع، محدودسازی آزادی‌های مشروع انسانی به‌واسطه تحدیدات ناشی از ساختار نظام بین‌الملل همچون تحمیل و تخصیص آمرانه ارزش‌ها، قواعد، اصول و هنجارهای آن بر جوامع باری، به تبیین طرح دیدگاه‌های نظری مبتنی بر بازاندیشی همچون نظریه انتقادی، هنجاری، ساز و کار و... در عرصه سیاست خارجی و روابط بین‌الملل گردید. از این منظر، هر چند عوامل چون ساختار نظام بین‌الملل، توزیع نابرابر منابع و ارزش‌ها، وابستگی نامتقارن فرهنگی-اقتصادی و نیز وجود روابط ناعادلانه میان کشورها، موجب پیدایش شکاف عمیقی در روابط انسانی جهان معاصر شده، با این حال، یکی از موضوعات مطرح در بین اندیشمندان و صاحب‌نظران، تلاش برای تغییر وضع موجود و به دور از ظلم، بی‌عدالتی و سلطه‌گری در نظام بین‌الملل است.

نظریه انتقادی، به‌عنوان یکی از رهیافت‌های «اثبات‌گرا، مهم‌ترین دستور کار خود را نقد ایدئولوژیک مبانی نظری گفتمان غالب اثبات‌گرایی در روابط بین‌الملل و همچنین طرح مباحثی مرتبط با معرفت‌شناسی و روش‌شناسی قرار داده است. در واقع، این نظریه همانند سایر نظریات فرااثبات‌گرا، بنیادهای معرفت‌شناختی و روش‌شناختی پروژه خردگرایی را به چالش می‌طلبد. نظریه‌پردازان انتقادی ضمن انتقاد از نادیده انگاشتن امکان ارائه یک نظریه انتقادی در رهیافت‌های اصلی روابط بین‌الملل که از توان تحلیل چشم‌اندازهایی برای «رهایی‌بخشی جهان‌شمول»^۱ برخوردار باشد، بر ضرورت ارائه یک نظریه انتقادی روابط بین‌المللی و سیاست خارجی تأکید دارد تا از طریق ترکیب ابعاد دیدگاه‌های مختلف، زمینه را برای ایجاد یک چهارچوب جامع که قادر به تحقق بخشیدن

به هدف رهایی بخشی انسان‌ها باشد را فراهم آورد.

نظریه انتقادی منشأ و مشروعیت نهادهای اجتماعی و سیاسی، چگونگی و علت تغییرات آنها را مورد سؤال قرار می‌دهد و در پی تعیین این نکته است که چه مؤلفه‌هایی در نظم جهانی، جنبه جهانی دارد و چه مؤلفه‌هایی از لحاظ تاریخی، تصادفی است. درواقع، علاوه بر آنکه این نظریه از مؤلفه‌های هنجارگرا و آرمان‌گرایانه متفاوتی درباره نظم سیاسی و اجتماعی با نظم موجود برخوردار است، مهم‌ترین مانع در راه تغییر و تحول در داخل نظم کنونی را متوجه نیروهای تاریخی عنوان می‌کند که آن را ایجاد کرده‌اند، لذا، این نظریه راهنمایی برای اقدام راهبردی و ارائه یک نظم جدید است.

همچنین، راباوا دهه ۱۹۸۰، تحت تأثیر آثار اندیشمندانی چون مارک هافمن، مروین فراس و روس اسمت و همچنین تحولات دهه‌های بعدی، به‌طور ویژه تشدید روند جهانی‌شدن که موجب از بین رفتن نظم حاکم، تلاش برای ارائه و پی‌ریزی نظمی جدید و البته عادلانه‌تر و همچنین آشکار شدن بیش‌ازپیش نابرابری‌ها و شکاف‌های جهانی گردید، شاهد رشد و اهمیت این روزافزون نظریات هنجارگرای روابط بین‌الملل هستیم.

نظریات هنجارگرای روابط بین‌الملل و سیاست خارجی با برخورداری از مبانی نظری مشابهی با نظریه انتقادی در تقابل با اصول و مفروضات رویکرد سنتی روابط بین‌الملل، در تلاش است تا با تأکید بر جوانب اخلاقی روابط بین‌الملل به اصلی‌ترین ادعای اثبات‌گرایی مبنی بر جدایی دانش از ارزش و واقعیت از ارزش، حمله کرده و آن را بی‌اعتبار نماید. لذا، هسته اصلی بحث‌های خود را پاسخ به این سؤال می‌داند که آیا مبنایی برای حقوق و تکالیف میان کشورها و سیاست جهانی وجود دارد و اینکه دارندگان این حقوق و تکالیف چه کسانی هستند، افراد یا دولت‌ها.

درواقع، نظریه‌پردازان هنجاری خواهان مقوله‌بندی موضوعات اخلاقی روابط بین‌الملل و سیاست خارجی هستند. نظریه هنجاری به این موضوع می‌پردازد که فرد به‌عنوان یک شهروند (به‌عنوان حکومت، یا به‌عنوان ملت و جامعه‌ای از دولت‌ها) چه

بایستی انجام دهد. درواقع، هدف نظریهٔ هنجاری، نشان دادن جایگاه اخلاقی نهادها در برابر یکدیگر است. از منظر این دیدگاه، سیاست بین‌الملل دربرگیرندهٔ موضوعات اساسی هنجاری است که بشر در زندگی خود با آنها مواجه است موضوعاتی مانند نظم، جنگ و صلح، عدالت و بی‌عدالتی، حقوق بشر، مداخله در حاکمیت دولت‌ها، حفظ محیط‌زیست و ...

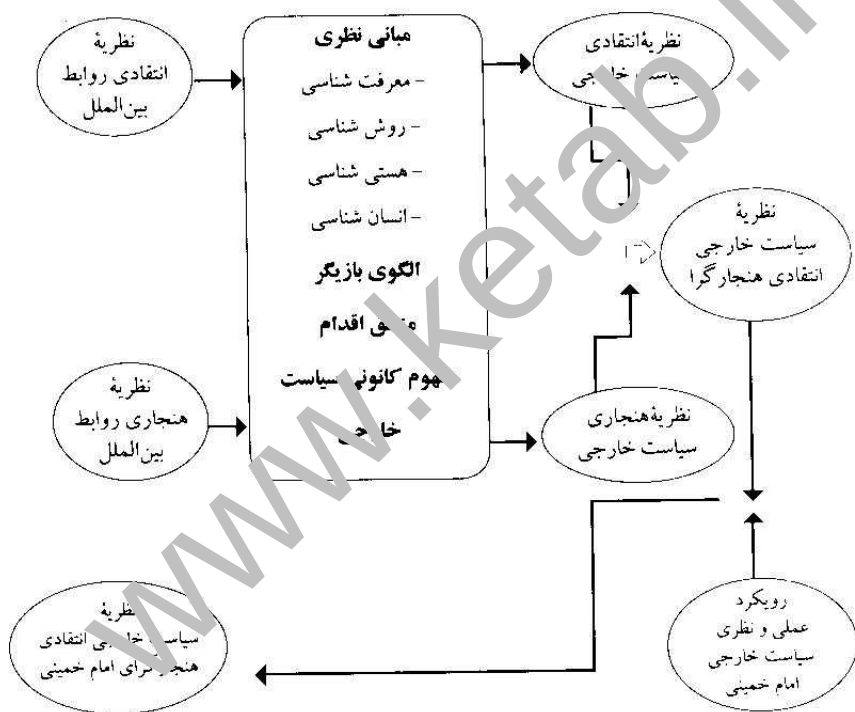
بر این اساس، نقش و جایگاه اخلاق و اصول و موازین اخلاقی در روابط بین‌الملل و به‌ویژه سیاست خارجی همواره یکی از مسائل و موضوعات مهم در نظریه‌ها و رهیافت‌های نظری در روابط بین‌الملل بوده است؛ زیرا روابط بین‌الملل و به‌طور مشخص سیاست خارجی، پیش و پیش از هر چیز درگیر این پرسش اساسی بوده است که انسان‌ها و جوامع انسانی و در شکل امروزی آن دولت-ملت‌ها چگونه باید رفتار نمایند؟

درنتیجه، نظریات بازانديش‌گرانی روابط بین‌الملل اعم از نظریه هنجاری و انتقادی با رد دیدگاه‌های مربوط به اصول و مفروضات رویکرد سنتی، سعی در پی‌ریزی نظم مطلوب و موردنظر خود دارد و برای همین منظور در گام نخست به نقد نظم و نظام بین‌المللی موجود پرداخته و در گام بعدی به ارائه راهکارها و عملی برای تحقق آرمان خود که همانا پی‌ریزی نظم و نظامی عادلانه است، اقدام می‌نماید.

لذا، با توجه به نقش‌آفرینی و تأثیرگذاری روزافزون اصول اخلاقی و هنجاری در حکمرانی ملی و بین‌المللی از یک‌سو و نیز وجود وجوه اشتراک بین اندیشمندان و نظریه‌پردازان انتقادی و هنجاری با دیدگاه‌های امام خمینی در حوزهٔ رفتار سیاست خارجی، این پژوهش با هدف استخراج نظریهٔ سیاست خارجی امام، نخست الگوی نظری مورد نظر خود را از طریق تلفیق دیدگاه‌های نظریه‌های انتقادی و هنجاری روابط بین‌الملل به حوزهٔ سیاست خارجی انتظام بخشیده و سپس به بررسی مقایسه‌ای رهیافت مذکور با دیدگاه امام به سیاست خارجی می‌پردازد.

با توجه به وجوه اشتراک بین نظریات هنجاری و انتقادی روابط بین‌الملل، الگوی

مفهومی این پژوهش از تلفیق دیدگاه‌های این دو نظریه در خصوص مؤلفه‌های اصلی سیاست خارجی چون مدل بازیگر، الگوی کنش، منطق اقدام و مفهوم کانونی در قالب «نظریه سیاست خارجی انتقادی هنجارگرا» طرح و اقامه می‌گردد. سپس به بررسی مقایسه‌ای رویکرد سیاست خارجی امام خمینی با نظریه سیاست خارجی انتقادی هنجارگرا پرداخته می‌شود تا در صورت امکان، از این رهیافت برای ارائه نظریه سیاست خارجی ایشان استفاده شود.

فرآیند مفهوم سازی و اجرای پروژه

این پژوهش با هدف بررسی مقایسه‌ای رویکرد عملی و نظری سیاست خارجی امام با نظریات هنجاری و انتقادی روابط بین الملل انجام شده است. بررسی مبانی نظری

نظریات مذکور در قالب موضوعاتی چون مباحث هستی‌شناختی، روش‌شناختی، معرفت‌شناختی و انسان‌شناختی و نیز دیگر عناصر تعیین‌کننده رفتار سیاست خارجی همچون الگوی بازیگر، منطق اقدام و مفهوم کانونی سیاست خارجی، منجر به شکل‌گیری و ارائه چهارچوب مفهومی تحقیق در قالب الگوی سیاست خارجی «انتقادی هنجارگرا» گردید که بر اساس آن، امکان تجزیه و تحلیل سیاست خارجی آن دسته از بازیگران نظام بین‌الملل که خواستار تغییر نظم و نظام بین‌المللی موجود بوده و یا لااقل، درصدد نقد آن رانده‌اند فراهم می‌گردد. این ویژگی‌ها تا میزان بالایی با رویکرد امام در حوزه سیاست خارجی سازواری داشته و امکان بهره‌گیری از این رویکرد برای تبیین رفتار سیاست خارجی انسان و یا بازطراحی الگوی سیاست خارجی هنجاری و انتقادی مبتنی بر دیدگاه امام را فراهم می‌آورد.

رویکرد سیاست خارجی انتقادی هنجارگرا با تأکید خود بر مفاهیمی چون اخلاق، معنویت، عدالت جهانی، کرامت انسانی، هابش بشر از چهارچوب‌های محدودیت‌ساز و... تلاش دارد تا عناصر اصلی سیاست خارجی انتقادی هنجارگرا همچون منطق اقدام، الگوی بازیگر، سطح تحلیل و دال کانونی آن را بر اساس ارزش‌ها یاد شده تبیین نماید. پژوهش پیش‌رو در سه فصل، نتیجه‌گیری و تبیین، اسنادات در دو بعد عملی و پژوهشی، تنظیم و نگارش یافته است. چهارچوب مفهومی این پژوهش به صورت تلفیقی با بهره‌گیری از عناصر اصلی در هر یک نظریات هنجاری و انتقادی سیاست خارجی به صورت الگوی انتقادی هنجارگرا یا الگوی «هنجاری - انتقادی» مورد استفاده محقق قرار گرفته که برای این منظور در بخش تعریف مفاهیم، تعریفی از کلیدواژگان مورد استفاده همچون مفهوم هنجار، رهایی، سیاست خارجی و رهیافت غیر بنیادی روابط بین‌الملل ارائه شده است.

فصل نخست، به ارائه چهارچوب مفهومی الگوی سیاست خارجی انتقادی هنجارگرایی روابط بین‌الملل و سیاست خارجی اختصاص دارد. برای این منظور، قبل از هر چیز بحثی نظری در خصوص امکان کاربست نظریات سیاست جهانی در

تحلیل سیاست خارجی بازیگران نظام بین‌الملل (دولت‌ها) مورد اشاره قرار گرفته است و پس از تأیید فرضیه این دیدگاه، برای تدوین چهارچوب نظری تحقیق پیش رو، در وهله نخست، به مبانی نظری هر یک از رویکردهای سه‌گانه تحقیق - نظریات انتقادی، هنجاری و نظریه سیاسی امام همچون مباحث معرفت‌شناسی، روش‌شناسی، هستی‌شناسی و انسان‌شناسی، الگوی بازیگر، منطق اقدام و همچنین مفهوم کانونی سیاست خارجی اشاره و در گام دوم، با بهره‌گیری از عناصر کلیدی و مشترک نظریات مورد اشاره، چهارچوب مفهومی این پژوهش در قالب الگوی «سیاست خارجی انتقادی هنجار آرا» استخراج شده است.

فصل دوم، به بررسی نظریه سیاست خارجی امام اختصاص یافته است. در ابتدا به محدودیت‌های نظریات تحول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از قبیل ماهیت نظریه‌های روابط بین‌الملل، ماهیت انقلابی و همچنین ماهیت اسلامی نظام سیاسی اشاره شده و در ادامه به ارائه و استخراج الوی هنجاری - ارزشی و انتقادی سیاست خارجی امام با تکیه بر مباحثی چون مبانی نظری، مدل بازیگر، منطق اقدام و مفهوم سیاست خارجی پرداخته شده است.

فصل سوم، بر مبانی الگوی سیاست خارجی انتقادی هنجارگرا، به بررسی مقایسه‌ای رویکرد عملی و نظری سیاست خارجی امام با نظریات هنجاری و انتقادی روابط بین‌الملل و نیز بازطراحی این الگو از منظر امام اختصاص یافته است. اما، بر اساس مدل مفهومی طراحی شده، به بررسی مقایسه‌ای هر یک از حوزه‌های نظری و عملی سیاست خارجی ذیل مفاهیم مورد اشاره در هر فصل همچون مبانی نظری، منطق اقدام، الگوی بازیگر و دال کانونی سیاست خارجی اشاره شده است.

بخش پایانی این تحقیق، به نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهاداتی در دو بعد نظری و عملی اختصاص یافته و در انتها نیز به منابع مورد استفاده در این پژوهش در دو بخش منابع فارسی و لاتین اشاره شده است.

در این پژوهش تلاش گردید تا پس از بررسی و سنجش میزان سازواری و تشابه

عناصر سازنده الگوی سیاست خارجی انتقادی هنجارگرا با اصول حاکم بر رفتار سیاست خارجی امام، سامانه الگوی سیاست خارجی انتقادی هنجارگرای امام با تأکید بر سه دوره زمانی مختلف، در قالب ادوار عدم تعهدگرایی ملت‌محور، آرمان‌گرایی امت‌محور و آرمان‌گرایی امت - ملت‌محور بازطراحی شود. که از این منظر، می‌توان چنین نتیجه گرفت که بین اهداف و راهبردهای سیاست خارجی ایشان، نوعی رابطه سیالیت، رتب و تدرج برقرار است به گونه‌ای که امام با حفظ اصول ثابت و لایتغیر خود، با بهره‌گیری از راهبردهای مختلف سعی در تعقیب الگوی سیاست خارجی مورد نظر خود دارد.

در پایان، برحرف من می‌دانم از راهنمایی‌ها و مشاورت‌های اساتید ارجمند خود که سهم به سزایی در احاطه این تحقیق داشته‌اند صمیمانه تشکر و سپاس‌گزاری نمایم. از همین روی، عالی‌ترین مراتب احترام و تدرشناسی خود را به جناب استاد دکتر ارسلان قربانی شیخ‌نشین، دکتر غلامرضا نریمی و دکتر محمدحسین جمشیدی تقدیم می‌نمایم. همچنین لازم است از راهنمایی‌ها و حسن دقت اساتید ارجمند آقایان دکتر محمدرضا دهشیری، دکتر محمدولی مدرس و دکتر سید علی‌وری تشکر نمایم. همچنین از تلاش‌های خانم اعظم سلیمانی و آقای مهدی جباری در راستاری و بازخوانی متن و نیز خانم زهرا شیرخان‌زاده و آقای مهدی بهادرانی در طراحی نگاره‌ها و نمودارهای این کتاب صمیمانه تشکر نمایم.

همچنین لازم است از حمایت‌ها و بذل توجهات معاونت محترم پژوهشی پژوهشگاه امام خمینی و انقلاب اسلامی که نهایت همکاری را در به ثمر رسیدن این پژوهش داشته‌اند، صمیمانه تشکر کرده و مراتب قدرشناسی خود را به حضور ارجمندشان تقدیم دارم.

قلم در ابراز مراتب سپاس بی‌تابی می‌کند و واژگان در اظهار مکنونات قلبیم احساس عجز؛ از همسر و همراه عزیزم و نیز پاره تن و ثمره حیاتم که مرا در انجام این تحقیق شبانه‌روزی یاری نموده‌اند، تقدیر و تشکر می‌نمایم. بی‌شک انجام این تحقیق بدون مساعی و همراهی ایشان صورت تحقق نمی‌یافت.